

İslâm Dininin Esasları ve Bütünlüğü

Kuutu'l-kulüb'da, İslâmın beş esâsının izâhında der ki: Bunlardan birincisi, mü'minler için tevhid şehâdetinin farzıyyetidir. Allah

Teâlâ bu hususta: **فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ**

buyurmuştur. Yine Allah Teâlâ kullarına bunu emrederek:

فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

buyurmuştur.

Tevhidin farzıyyeti, kalbin Allah'ın birliğine i'tikad etmesidir. O'nun birliği sayı cihetinden değildir. Evvel'dir. İkincisi yoktur. Mevcuddur, bunda şüphe yoktur. Hâzırdır, gayb olmaz. Âlimdir, cehle düşmez. Kaadirdir, âcze düşmez. Hâyy'dir, ölmez. Kayyum'dur, gaflet etmez. Hakim'dir, abes iş yapmaz. Semî'dir, Basîr'dir, mülkü zâil olmaz. Bir başka vakte nisbet olmaksızın kadîmdir. Hududlanamaz. Lem-yezel ve Lâ-yezâl'dir. Her şeyin başı, her şeyin sonudur. Her şeyin fevkındadır. Her şeyle beraberdir. Her şeye her şeyden daha yakındır. Bununla beraber O eşyâya hulûl etmiş değildir. Eşyâ da O'ndan uzak kalmış değildir. Zâtında O'ndan gayrisi yoktur. O'nun dışında da O'nun zâtından başka bir şey yoktur. Bütün

esmâ ve sıfâtlarıyla deymûmet üzre mevcuddur. Bizim için câri olan hükümlerden hiçbirisi ona vâcib değildir. Hükümü halkın me-mur buldukları hükme benzemez. Adli, kullarının adliyle muka-yese edilemez. Kulları bağlayan hükümler O'nu bağlamaz. Kullara isnad edilen mezmûm isimler O'na isnâd edilemez. O'nun mülk ve melekûta dair esmâ, sıfât, envâr ve kelâmından başka ne varsa hepsi hâdistir. Zâtının herhangi bir şeyden yaratılmış olmasından ve yaratılmışlıktan münezzehtir. Herhangi bir şeyin, zâtından ya-ratılmış olmasından da münezzehtir. O mülhidlerin bu hususta söylediklerinden de münezzehtir.

Yakın ehlinin şehâdetine gelince: Allah'ın her an kendisine ya-kin olduğuna, onu gördüğüne, her bakımdan kaadir olduğuna, onu kuşattığına, yakinen inanıp O'na tahsis-i nazar eder ve bütün ar-zusunu O'nda toplar. Her şeyden evvel O'nu hatırlar. Her şeyde O'nu zikreder. Kalbini her şeyden O'nun için temizler. Her vesîle ile O'na döner. Bilir ki Allah her bir kalbe şah damarından daha ya-kındır. Rûha hayatından, göze bakmasından, lisâna rutûbetinden da-ha yakındır. O'nun bu vechesinin tavsifi ne takribidir, ne de kesin-dir. Bütün bunlarla beraber O Arş'da hükümranlığına devam et-mektedir. O nemli topraktan itibaren dereceleri yükseltendir. Hiç-bir mekân O'nun ilminden ve kudretinden gizlenemez. O bir mekân ile hudud altına alınmaz. Hiçbir mekândan kaybolmaz ve aran-maz. Hiçbir mekânda da bulunmaz.

Arşdan nemli toprağa kadar ne varsa hepsi esfel ve âlânın sınırlarıdır. Cümlesi O'nun kabza-i kudretinde ve bir zerre mesabesin-dedirler. Bunlarla beraber O bütün tasavvurların fevkında olup bun-ları aklın idrâk edemeyeceği, vehmin tasavvur edemeyeceği hiçbir şeyin diğer şeyden perdeleyemeyeceği, hiçbir yakının uzaklaştırma-yacağı şekilde ihâta etmiştir. O sıfâtlarıyla her şeye her şeyden yakındır. Eşyâ, kendine mahsus sıfâtlarıyla uzak düşürücü şeyler-dir. Mesafe ve cihet ondan başkaları için mekândırlar. Taraflar ve yönler hâdis olanlar için mekân ve mevzidirler. Hükümler ve kader-ler mahlûkata aid şeylerdir. O ise ölçülerden münezzehtir ki akıllar ve vehimler idrâk edemezler. O âhiriyyetinde evveliyetiyle evvel-dir ki bu O'nun sıfâtıdır. Evveliyetinde âhiriyyetiyle evveldir ki bu O'nun na'tıdır. Zuhûriyyetinde bâtiniyyeti ile bâtındır ki bu O'nun kurbudur. Bâtiniyyetinde zuhûruyle zâhirdir ki bu O'nun yüceliği-

dir. Ezelen ve ebeden O böyledir. Ancak şuhûduyla bilinir. Ancak nûruyla görünür. Bugün evliyâsına gayben ve kalbleriyle hâsıl olur, yarın ise gözlerle müşâhede edilerek. O ancak O'nun dilemesiyle bilinir. Diledikleri bilirler O'nun. O dilerse en küçük şeyi kendine perde yapar, dilerse her şeye kendini bildirir. Dilemezse O'nu hiçbir kimse bilemez. Tecellisinin sonu, evsâfının nihâyeti yoktur. Cümlesinden yüz çevirmek istedikten sonra eşyânın mevcudu onlara nazar etmeğe mecbur edemez O'nu. Evvelkiler ve sonrakiler O'nun nazarında ancak bir tek şey gibidirler. Sıfâtlarına tertib girmez, sıfâtları tertibe girmez. Yâni her bir sıfâtı tekdir, kâmilidir, sınırlanamaz. Vakitlerle sınırlanmaz. Sıfâtları tertibe koymak halkın icâdîdir. O'nun tekvini O'nu kelâma mecbur edemez. O'nun mükevvenata konuşması dilediği şekilde olur. Zâtını sıfâtlarıyla, sıfâtlarını ef'âliyle perdelemiştir. Mahlûkaatını yaratmadan evvel nasıl görüyorsa yarattıktan sonra da aynı şekilde görmektedir.

Ebû Süleymân Dârâni der ki:

Allah Teâlâ kullarını daha onlar O'na itaat etmezden evvel cennete, isyan etmeden evvel ateşe koymuştur. Allah dünyada olacakları, kıyamette olacakları ve sonrasını haber vermektedir. Öyle bir lâfızla ki ilminde evvel ve âhir müsâvidir. Öyle bir ilim ki tertib, mesâfe, kurbiyyet, bu'diyyet yoktur. Rûhları yaratmadan evvel seslerini işiten Allah kadim kelâmında:

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الْبَيْتِ تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا

— «Kocası hakkında seninle münakaşa eden kadının sözünü Allah şüphesiz ki işittir.» (1) buyurmuştur ki ses çıkaranları yaratmadan evvel kadim ilminde işittiğini beyândır. Nasıl olur da zuhûra getireceği kevnî, zuhûrundan evvel görmez ve bilmez? O kâinatı kâinat olmadan bilir. Onun hakkındaki ma'lûmat ile O'nun arasında hicâb yoktur. Şâhid olduğunu işitir, ilmini konuşur.

Sonra O halkı âlem âlem halketmiştir. Vakit vakit halketmiştir. O'nun nazarına, sem'ine ve kelâmına O'nun ilminde, kudretinde ve meşietinde oldukları gibi geldiler. Zerre mikdar ziyâdesiz ve

(1) Mücâdile/1.

noksansız olarak. O ezelde takdir etmediği bir şeyi ebedle vücûda getirmez. O'nun zâtı kevn ü mekân kaydında değildir. Onlar O'nun kîdemi idrâk edemezler. Yâni kadim degîllerdir. Âkıbetlerinin ne olacağını da bilmezler.

Kim bu söylediklerimizi yakın nûruyla müşâhede eder ve anlarsa âlemin kîdemi gibi bâtil bir fikre düşmez. Söylediklerimizi doğru anlamayan akıl hududunda kalmıştır. Böyle bir kimse âlemin kîdemi şüphesine kapılır. Allah'a hamdolsun ki tevhîdin sıhhatinde ihtilâfları olmadığı gibi bütün bu söylediklerimizin sıhhatinde de ehl-i yakının ihtilâfları yoktur. Bütün bunlar yakın ehillerinin şehâdetleri ve mukarrabinin imânlarıdır. Söylediklerimizi akıl çarasıyla anlamak mümkün değildir. Ancak yakın nûru lâzımdır. Çünkü mahlûk görülmekle Hâlık görülmüş olmaz. Ancak varlığına istidlâl edebilirsin. Onun gibisi yoksa, ancak benzeri olmayanı görmekle O'nu görmüş olabilirsin ki bu bizzat O'nu görmeyi gerektirir. Bunun için de yakın nûruna sahib olmak lâzımdır. Allah'ın sıfâtlarından bu saydıklarımız şehâdet farzına bitişik tevhîdin zâhiridir. Akıl ile anlaşılabilen şeylerin tertibine girmez. Akli kıyaslarla misâl verilemez.

Bazı siddiylar tevhîdin hakikatının kendilerine açılması için Allah'a duâ ettiler. Kendilerine icâbet olunmadı. Sonra cevaplarını el-Vâhid, sonra yine el-Vâhid verdi. Bundan teaccüb etmeleri üzerine ilhâm edildi ki: «Sen soruyorsun ve cevabı akıllardan bekliyorsun.» «Evet ya Rabbi.» «Fakat hiç öyle değil. Akılları benden uzak tut.» «Nasıl tutabilirim?». «Baksana, ben seni sana dâvet ediyorum, kendine gel ki, tevhîdin cevabını ancak el-Vâhid verebilir. Sebeplerin sebeplerini araştır.»

Bu sapa ve uzak yollardan yapılan dâvete icâbet edenler pek çoktur. Fakat tevhîdin hakikatı isbât-ı sıfât ve evsâf-ı zât ile dir ki ilâhi kanunlar bunlar muvâcehesinde gelmiştir. Bunlar ise şüpheleri mahiyet, cinsiyet, keyfiyet gibi şeyleri kabul etmezler. Sonra kalb sekîneti ve aklın buna itmi'nânı ve gönülden teslimiyyet, Cenâb-ı Hakk'ın mevhibe-i ilâhiyyesi olan nûr-i yakîn ile olur. Çünkü bunların hakikatı ancak yakın nûruyla müşâhede olunur. Akıl nûruyla kavranamaz. Akli ilimler onların hududlarına varamazlar. Akıl dünyanın aynasıdır ki bu nûr ile ondakiler müşâhede edilir. İmân da âhiret aynasıdır ki âhirete onunla bakılır. Kalb oradakilere

imân eder. Allah ise yakın nûruyla görülür ki bu tevhid aynasıdır. Sıfât-ı ilâhiyye bu nûr ile müşâhede edilir ki imânın hakikatı budur. Semâdan indirilen en aziz şeyler dört şeydir ki bunlara kalbden teslimiyyet gösterilir ve itiraz edilmez: 1 - Sıfâtlara âid haberler. 2 - İbâdetlerin usûlleri. 3 - Ashâbın fezâili. 4 - Amellerin fezâili.

Bu sebeble mü'minler gayb-ı meşhûra imân ettikleri için med-hedildiler (1). Bu sayede mukarrebun **يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ**

âyetine (2) imânla şehâdet nûru sâyesinde öne geçtiler. Yâni diğerlerini geçtiler. Âyet-i celilenin mânâlarından biri, «Allah muvahhidlerin kalblerinden. esbâbı siler, kendini isbât eder, nazarda kalanların kalblerinden vahdâniyyeti siler, esbâbı isbat eder» demektir.

Eğer âlimler tevhidi bir kitâbla anlatmamış, ârifler sırrını açmamış olsaydı ekseriyyet tevhidi görmekten mahrum kalır, akıllar onun mükâşefesine tahammül edemeyecekleri için inkâra cür'et ederler, keskin akıl sahipleri de bu hususta bocalarlardı. Biz bu kadar önemli bir mevzuda birçok bid'atların ortaya atılmasından ve birçok akli perişan etmesinden endişe ederek bunu izâh etmeyi münasib gördük. Tevhid ilminin hakikatı mârifetin bâtınıdır. Bu da ma'rûfun ârife söylediği bir sırrıdır ki husûsi bir sıfâtle bir has dostu vâsıtasıyla söyler. Bu mârifet herkesin nasibi değildir. Rubûbiyyet sırrının ifşası küfürdür. İmânın kıvamı ve şeriatın istikaa-meti, sırrı muhâfaza etmektedir. Cenâb-ı Hak bu husûsta kâfi tedbir almıştır. O işine hâkim ve gâlibdir.

Yine Kuutu'l-kulûb'da der ki:

«Âlimlerin ilmi üç kısımdır: Birincisi ilm-i zâhirdir ki ehl-i zâhire verilir. İkincisi ilm- bâtındır ki ancak ehline açılır. Üçüncüsü de âlimle Allah arasında sırdır. O da onun imânının hakikatını teşkil eder. Bu ne ehl-i zâhire ifşâ edilir, ne ehl-i bâtına.

Bazı selef demişlerdir ki: Bir cemaata akıllarının yetmeyeceği bir ilmi söyleyen âlim onlara ancak fitne olur. Biz burada ilm-i tevhidin kalblere azık olacak kadarını ve müridin imânla mükellef bulunduğü kısmını zikrettik.»

(1) Bakara/3.

(2) Ra'd/39.